

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

Омельченко А. В.

В умовах реалізації економічних реформ особливого значення набуває використання такого інструмента інноваційного розвитку економіки, як трансфер технологій, що вимагає ефективності правового регулювання суспільних відносин у цій сфері.

Метою статті є висвітлення стану правового регулювання діяльності у сфері трансферу технологій в Україні, змісту трансферу технологій як предмета правового регулювання та місця норм права й законодавства про діяльність у сфері трансферу технологій в системі права та законодавства України.

Трансфер технологій - це передача технології, що оформляється шляхом укладення між фізичними та/або юридичними особами двостороннього або багатостороннього договору, яким устанавлюються, змінюються або припиняються майнові права й обов'язки щодо технології та/або її складових.

На законодавчому рівні визначаються суб'єкти трансферу технологій, організаційні та правові форми їх взаємодії, мета й форми державного регулювання у сфері трансферу технологій.

Важливим правовим механізмом врегулювання відносин у сфері трансферу технологій є укладення договорів про трансфер технологій. У законодавстві визначаються особливості правового регулювання договірних відносин у сфері трансферу технологій. На законодавчому рівні встановлено низку обмежень щодо укладення договорів про трансфер технологій.

Суспільні відносини у сфері трансферу технологій урегульовані нормами конституційного, цивільного, господарського, адміністративного та фінансового права. Законодавство про трансфер технологій має комплексний, міжгалузевий характер, а норми права й законодавства про трансфер технологій варто розглядати як міжгалузеві утворення в системі українського права та законодавства, які знаходяться в стадії формування комплексного міжгалузевого інституту відповідно права й законодавства України.

Ключові слова: інноваційний розвиток, трансфер технологій, державне регулювання, договір про трансфер технологій, система законодавства, інститут законодавства.

Omelchenko A. V. Legal regulation of activities in the field of technology transfer in Ukraine

In the context of economic reforms, the use of such instrument of innovative economic development as technology transfer is of particular importance, which requires the effectiveness of legal regulation of public relations in this area.

The purpose of the article is to highlight the state of legal regulation of activities in the field of technology transfer in Ukraine, the content of technology transfer as a subject of legal regulation and the place of law and legislation on activities in the field of technology transfer in the legal system and legislation of Ukraine.

Technology transfer is the transfer of technology, which is made by concluding a bilateral or multilateral agreement between individuals and / or legal entities, which establishes, changes or terminates property rights and obligations regarding the technology and/or its components.

At the legislative level, the subjects of technology transfer, organizational and legal forms of their interaction, the purpose and forms of state regulation in the field of technology transfer are determined.

An important legal mechanism for regulating relations in the field of technology transfer is the conclusion of agreements on technology transfer. The legislation defines the features of the legal regulation of contractual relations in the field of technology transfer. At the legislative level, a number of restrictions have been imposed on the conclusion of technology transfer agreements.

Public relations in the field of technology transfer are regulated by the norms of constitutional, civil, economic, administrative and financial law. Legislation on technology transfer is complex, intersectoral in nature, and the rules of law and legislation on technology transfer should be considered as intersectoral entities in the system of Ukrainian law and legislation, which are in the process of forming a comprehensive intersectoral institution of law and legislation of Ukraine.

Key words: innovation development, technology transfer, state regulation, technology transfer agreement, system of legislation, institute of legislation.

Постановка проблеми. В умовах реалізації економічних реформ особливого значення набуває використання такого інструмента інноваційного

розвитку економіки, як трансфер технологій. Ефективність правового регулювання суспільних відносин у цій сфері, серед іншого, залежить від системного розуміння стану правового регулювання діяльності у сфері трансферу технологій в Україні, змісту трансферу технологій як предмета правового регулювання та місця законодавства про трансфер технологій у системі законодавства України.

Метою статті є висвітлення стану правового регулювання діяльності у сфері трансферу технологій в Україні, змісту трансферу технологій як предмета правового регулювання та місця норм права й законодавства про діяльність у сфері трансферу технологій у системі права й законодавства України.

Стан дослідження. Дослідженням окремих питань правового регулювання трансферу технологій присвячені наукові праці таких авторів, як П.Д. Біленчук, В.І. Голіков, М.Ф. Дмитриченко, Н.В. Загрішева, Ю.М. Капіца, А.А. Мазаракі, Р.В. Мельниченко, Ю.В. Михайлова, В.Л. Нікіщенко, Є.А. Новіков, Ю.В. Полякова, Б.М. Падучак, П.Г. Перерва, І. . Хоменко й низки інших.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, предметом правового регулювання є суспільні відносини, що потребують правового регулювання й об'єктивно піддаються йому, сторонами яких є фізичні особи, юридичні особи, територіальні громади та держава [1].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», трансфер технології - це передача технології, що оформляється шляхом укладення між фізичними та/або юридичними особами двостороннього або багатостороннього договору, яким устанавлюються, змінюються або припиняються майнові права й обов'язки щодо технології та/або її складників. Цей Закон визначає правові, економічні, організаційні та фінансові засади державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій і спрямований на забезпечення ефективного використання науково-технічного й інтелектуального потенціалу України, технологічності виробництва продукції, охорони майнових прав на вітчизняні технології та/або їх складники на території держав, де планується або здійснюється їх використання, розширення міжнародного науково-технічного співробітництва в цій сфері [2].

На законодавчому рівні суб'єктами трансферу технологій визначаються уповноважений орган з питань формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері трансферу техноло-

гій (таким органом є Міністерство освіти і науки України), уповноважений орган з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій, інші центральні й місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також Національна академія наук України та галузеві академії наук, які беруть участь у закупівлі, передачі й/або використанні технологій; підприємства, наукові установи, організації, вищі навчальні заклади та інші юридичні особи незалежно від форми власності, що створюють і/або використовують технології та/або їх складники та яким належать або передаються майнові права на використання об'єктів права інтелектуальної власності, що є складниками технологій; фізичні особи, які безпосередньо беруть участь у створенні, трансфері й застосуванні технологій і/або їх складників, надають необхідні для цього інформаційні, фінансові та інші послуги на всіх стадіях просування технологій і/або їх складників на ринок [2].

Варто зазначити, що взаємодія між суб'єктами трансферу технологій відбувається в таких організаційних і правових формах, як створення технологій і/або їх складників; обмін досвідом та інформацією про науково-технологічні досягнення; проведення консультацій з основних питань науково-технічної й технологічної політики стосовно застосування технологій і їх складників; виробництва та здійснення кооперації постачання технологій і/або їх складників у межах договорів про їх трансфер; укладення інших цивільно-правових договорів відповідно до законодавства. На міжнародному рівні співробітництво у сфері трансферу технологій передбачає укладення двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів України щодо науково-технічного, технологічного, інвестиційного співробітництва й кооперації; залучення інвестицій у науково-технічний комплекс України; сприяння запровадженню в Україні міжнародних стандартів, зокрема стандартів системи управління якістю; передачу технологій у рамках науково-технічної й виробничої кооперації та інвестиційного співробітництва; забезпечення участі вітчизняних підприємств, наукових установ, організацій і вищих навчальних закладів у міжнародних виставках і ярмарках високотехнологічної продукції й технологій; участь у розвитку вітчизняних сегментів міжнародних інформаційних і комунікаційних систем з питань інтелектуальної власності та трансферу технологій [2].

Ураховуючи важливу роль державного регулювання у сфері трансферу технологій, варто

зупинитися на розгляді мети й форм такого регулювання.

Так, основною метою державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій є забезпечення розвитку національного промислового й науково-технічного потенціалу, його ефективне використання для виконання завдань соціально-економічного розвитку держави та забезпечення технологічності виробництва вітчизняної продукції з урахуванням світового досвіду, можливих соціально-економічних, технологічних та екологічних наслідків від застосування технологій і їх складників, сприяння розвитку виробництва, у якому використовуються новітні вітчизняні технології та їх складники [2].

До форм державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій відносяться закордонне патентування; державна експертиза технологій; погодження трансферу та реєстрація технологій, створених або придбаних за бюджетні кошти, які передаються юридичним особам, що зареєстровані в інших країнах, або фізичним особам-іноземцям або особам без громадянства; реєстрація технологій, створених або придбаних підприємствами державної форми власності; погодження ввезення в Україну технологій, придбання яких передбачається за бюджетні кошти; патентно-кон'юнктурні дослідження у сфері трансферу технологій [2].

Важливим правовим механізмом врегулювання відносин у сфері трансферу технологій є укладення договорів про трансфер технологій. Цей механізм урегульовується нормами Цивільного кодексу України [4], Господарського кодексу України [5] і Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [2]. Зупинимося на короткій характеристиці особливостей правового регулювання договірних відносин у сфері трансферу технологій.

Так, істотними умовами укладення договорів про трансфер технологій визначаються перелік складників технологій, що передаються (з визначенням їх функціональних властивостей і гарантованих показників); ціна технологій чи розмір плати за їх використання; строки, місце та спосіб передачі технологій і/або їх складників; умови передачі технічних знань, необхідних для монтажу, експлуатації та забезпечення функціонування обладнання, придбання чи оренди, монтажу і використання машин, обладнання, комплектувальних частин і матеріалів; розмір, порядок та умови виплати винагороди за використання технологій, а також вид виплат

(разові платежі - паушальні, періодичні відрахування - роялті або інші види виплат); відповідальність сторін за порушення умов договору; порядок вирішення спірних питань стосовно виконання умов договору. Крім зазначених, договори про трансфер технологій повинні включати також умови щодо ліцензії та її умови на використання технологій і їх складників; територіальних обмежень (заборона використовувати передані за договором технології, її складники на території, не передбаченій у договорі); обмежень галузі застосування технологій і їх складників; порядку надання субліцензій на складники технології третім особам (у разі потреби включення третіх осіб у технологічний процес виробництва продукції), крім випадків передачі прав на використання знаків для товарів і послуг, комерційних (фірмових) найменувань, із визначенням обмежень права на використання технології та її складників, включаючи обмеження кола осіб, яким дозволено використовувати складники технологій і мати доступ до інформації про них; передачі прав на ноу-хау, техніко-економічні обґрунтування, плани, інструкції, специфікації, креслення й інші інформаційні матеріали про технології та їх складники, необхідні для ефективного їх використання, включаючи обмеження, пов'язані з умовами збереження конфіденційності інформації про технології та їх складники під час їх використання; проведення робіт з удосконалення технологій і їх складників і порядку надання сторонами інформації про ці вдосконалення; надання консультацій і послуг з проектування, асистування й навчання кадрів, які забезпечують реалізацію технологій, та управлінського персоналу особи, якій передаються права на технологію та її складники; страхування технологій і їх складників; порядку компенсації витрат, пов'язаних із трансфером технологій, включаючи пристосування технологій і їх складників до умов підприємства, наукової установи, організації та вищого навчального закладу, де вони будуть використовуватися, навчання персоналу; обмежень, що стосуються діяльності сторін у разі закінчення строку дії договору, його розірвання або виникнення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) [2].

Варто зазначити, що укладення договорів про трансфер технологій має низку особливостей. Так, під час передачі (трансферу) технологій укладаються договори, визначені Цивільним кодексом України [4], щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності з урахуванням вимог Закону України «Про державне регулювання

діяльності у сфері трансферу технологій» [2]. Разом із договором про трансфер технологій можуть укладатися договори про гарантії осіб, які передають технології та їх складники, стосовно можливості досягнення економічних показників і виробництва продукції із застосуванням цих технологій і їх складників; гарантії осіб, які передають технології та їх складники, стосовно конфіденційності й нерозголошення інформації третім особам; проведення комплексу інженерних, екологічних або інших робіт, необхідних для застосування технологій і їх складників; обслуговування обладнання [2].

Важливим є те, що, з огляду на важливість трансферу технологій для інноваційного розвитку національної економіки та необхідність забезпечення національної безпеки в зазначеній сфері, на законодавчому рівні встановлені обмеження щодо укладення договорів про трансфер технологій. Так, не допускається укладення договорів про трансфер технологій, які передбачають увезення в Україну технологій і/або їх складників, які можуть завдати шкоди навколишньому природному середовищу або здоров'ю людей; здійснення виплат, що значно перевищують ціну технології та її складників; установлення зобов'язань щодо придбання в особи, яка передає технологію та/або її складники, сировини, напівфабрикатів, обладнання та його комплектувальних частин, що не застосовуються під час виробництва відповідної продукції; установлення зобов'язань щодо переважного продажу продукції, виготовленої із застосуванням технології, покупцям, визначеним особою, яка передає цю технологію, і використання визначеного нею персоналу; право особи, яка передає технологію, визначати ціну продажу або реекспорту продукції, виготовленої із застосуванням цієї технології; установлення необґрунтованих обмежень обсягу виробництва продукції; установлення обмежень, які суперечать законодавству, стосовно використання майнових прав на технології та їх складники; заборону використання аналогічних або більш досконалих технологій і їх складників; заборону або обмеження експорту продукції, виготовленої із застосуванням технології; установлення зобов'язань щодо використання запатентованого об'єкта права інтелектуальної власності, який не використовується в процесі застосування технологій (ст. 21 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій») [2].

Переходячи до розгляду системи законодавства про діяльність у сфері трансферу технологій,

варто зазначити, що воно базується на Конституції України [3], Цивільному кодексі України [4] та Господарському кодексі України [5].

На рівні законів відносини у сфері трансферу технологій регулюються законами України: «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», «Про авторське право і суміжні права», «Про фінансовий лізинг», «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про захист від недобросовісної конкуренції», іншими нормативно-правовими актами, а також чинними міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, у сфері науково-технічного співробітництва, інноваційної діяльності, трансферу технологій.

Вищезазначене свідчить про те, що суспільні відносини у сфері трансферу технологій урегульовані нормами конституційного, цивільного, господарського, адміністративного, фінансового права та міжнародного права. Правила поведінки, що регулюють відносини у сфері трансферу технологій, закріплені в нормах різних галузей права й нормативно-правових актах різних галузей законодавства [6].

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що законодавство про трансфер технологій має комплексний, міжгалузевий характер, а норми права та законодавства про трансфер технологій варто розглядати як міжгалузеві утворення в системі українського права та законодавства, які знаходяться в стадії формування комплексного міжгалузевого інституту відповідно до права та законодавства України. Особливості такого інституту полягають у тому, що його не можна вважати складовою частиною якої-небудь конкретної галузі права та законодавства, оскільки вони включають норми різних галузей права та законодавства. Тому право та законодавство про трансфер технологій можна вважати інститутом права та законодавства України в цілому.

Література

1. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998-2004. Т. 5 : П-С. 736 с.
2. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.2006 № 143-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text>.
3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
5. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

6. Омельченко А.В. Особливості трансферу технологій як предмета правового регулювання. *Питання інтелектуальної власності у сфері трансферу технологій* : збірник наукових праць IV Всеукр. наук.-практ. конф.-семін. з пробл. екон. інтел. власн., 21 травня 2021 р. ; Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України. Київ : Інтерсервіс, 2021. С. 94-96.

Омельченко А. В.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного та трудового права
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8407-8555>